

La yerba nel conceyu d'Uviéu

MARGARITA FERNÁNDEZ MIER

Los trabayos de *la yerba* nos pueblos que tán a la vera d'**Uviéu** nun teníen la mesma importancia que nos conceyos de montaña d'Asturies; tamos falando de llugares que son daqué más afayadizos pa semar el pan y que, pola mor d'ello, dedicábase-yos munchu menos trabayu a *los praos* qu'a les tierres. Amás d'esto, había menos vaques que na montaña porque nun teníen pastu abondo pa da-yos de comer.

Les caseríes d'estos pueblos teníen les finques dalgo más averaes a la casa, au taben tamién *les tenaes* pa meter la yerba; yera raro atopar *cuadres* y *tenaes* nos praos porque, polo xeneral, tola yerba se llevaba pa la vera la casa, onde se metíen les vaques pel iviernu.

Nesti sen, del mesmu mou que los praos yeren munchu menos importantes que les tierres, nun s'echaba nellos munchu tiempu: malapenes se *cuchaben* —el *cucho* yera pa les tierres—, o se *regaben*. Al nun ser los caminos mui cuestos l'agua casi nun baxaba per ellos y non tolos praos taben a la vera d'un regueru. Estos praos taben *zarraos* de *sebe*, *paré* o con una *cárcoba* y un *calderón*.

Depués de segar la yerba pel branu, en cuantes los praos *retoñaben* metíense les vaques a *pacer*. Del terrén cotábase pa *campo*, pa segar daqué cada día y echá-yoslo

a les vaques cuandu se metien na cuadra de nueche o por si dalgún día nun se podien sacar. Les vaques diben ceu pal prau —a les siete o les ochu la mañana— pa que nun moscaren y cincaben ellí tol día. Si los praos nun taben bien zarraos había que tar con elles, *llindiándoles*, pa que nun se metiere no de los vecinos. Esta yera una xera poco trabajosa y mandáben-y la a los rapacinos que yeren los que menos tenien que facer en tol día. Diben pal prau coles vaques y con un palu o una *guiada* tornaben que nun entraren no ayeno. Comu taben ellí tol día, llevábase-yos l'almuerzu al prau. Volvien pa casa al atapecer, a les nueve o les diez nel branu y a les cuatro o les cinco pel iviernu. Delles vegaes precisábase *catar* dalguna de les vaques y entós lo acostumao nestos casos yera llevales pa casa o *catales* enantes de sacales pal prau. La lleche yera pan casa, magar qu'al tar estos pueblos averaos a Uviéu en munchos sitios diba vendese dello a les cases y los bares de la ciudá.

El pastu nos praos camudábase tolos años: un añu dalgunos dexábense pa pacer y al otru segábense pa yerba. Los que yeren pa yerba *llevantábense* ceu —nel mes de febreru— pa que fueren echando. Dalgunos praducos pequeños dexábense pa dar *campo* pa sega-yos tolos días un poco *segao* pa les vaques.

Los praos malpenes se cuchaben, el cuchu qu'había emplegábase nes tierres y si acasu mercábase dello pa dalgún prau, porque al nun haber munches vaques, faciase pocu cuchu; asina nes caseríes que tenien más vaques y más cuchu vendien dello, salien con ello nos *serones* enriba'l pollín. Cuandu se fonon dexando de semar les tierres, aprovechábase'l cuchu pa los praos, pero les vaques nun querien la primera pación que daben porque tando del *piensu* y del *segao* que daben los praos nos que se echaba *químico*, nun querien lo otro que yera peor. Tampocu se-yos echaba abonu químico a tolos praos, tolo más a los que yeren dalgo más ensuchos, los

más abeyosos daben abondo ensin falta echa-yos nada. Malpenes se regaben, sólo en dalgunos casos s'aprovechaba dalgo d'agua de les regueres y los ríos: faciase una *presa* nel ríu con piedres y tapinos pa esviar l'agua pa la reguera y espartelo per tol prau. Yera un sistema hidráulicu mui cenciellu, non comu na montaña au se facien munches preses en paralelo unes a otres per tol prau; equí tolo más faciase una presa.

La yerba entamábase a lo cabero'l mes de mayu nos praos más tempranos y dalgunos vecinos nun acababen hasta agostu. Caún segaba lo d'él y dellos vecinos diben trabayar a les otres cases por perres.

La víspera de dir segar *cabruñábase'l gadañu* colos fierros de cabruñar: *la xunca* y *el martiellu*, sacándose-y bien el filu pa dir segar al otru día. Cabruñábase desmeyao según fuera la xunca; les de ferreru yeren planes pela parte d'arriba y cabruñábase col martiellu, el filu sacábase al da-y el golpe curiosu col martiellu. La xunca más moderna tien fecha la forma'l filu del gadañu y ye más fácil cabruñar, nun hai qu'acondar tanto col martiellu.

Díbese pal prau a les cincu la mañana, depués de xintar sopes con vinu y azucre y trabayaben tola mañana hasta que les muyeres diben lleva-yos *l'almuerzu*. Entamaben segando pel mediu'l prau; de primeres faciase un *marallu doble* que yera perdificil porque había que segalu escontra la yerba, xera que taba al cargu del meyor *segador*: ye lo que llamen *romper fila*. Si yeren munchos segadores faciendo *a estaya*: ún facía'l marallu doble y los otros poníense a *llevar* otru *cenciellu*, un poco más atrás que'l segador que teníen a la vera pa nun encontronase unos con otros. Asina diben llevando un marallu per un llau y volvíen pel otru. Si'l prau nun yera grande segábase tou dafechu, si non faciase en delles veces, según hubiere tiempu pa *curar* la yerba. El que yera bon segador parábese poques veces a afilar; *la*

*pie*dra diba metida nel *zapicu* ente agua y un poco de *segáu*, asina taba moyada y *afilaba* meyor. Delles *vegaes* si taba *ensucha* *cuspiase* nella y tamién se-y echaba del *vinagre* pa qu'*afilara* meyor.

Mentes los *paisanos* *segaben*, les *muyeres* *esmarallaben* la yerba *cola pala dientes* y los *rapacinos* ayudábenles con un *forcáu* —un palu *afayadizu* pa *esparder* la yerba— y a *vegaes* a mano.

Cuandu la yerba taba *dalgo ensucho* y el sol *calcaba fuerte*, *dábase-y vuelta* dexándolo mirando pa *escontra'l* sol pa que *curara* meyor. Delles *vegaes* volvíase otra vez, según tuviera de *curao*. Pela tarde, si la yerba nun taba *curao*, *emborregábase* mientres tovía taba *calecío*. Los *borregos* yeren *montones* pequeños que se *facien* pa que la yerba nun se moyara *cola ruciada* de pela *nueche* o si *llovía* o *orabayaba*. Mentres los *paisanos* *facien* los *borregos*, les *muyeres* y los *rapacinos* *pradiaben* tol *prau* *cola garabata* y el *garabatu* (nos *garabatos* los *dientes* son más *ralos* y van *derechos* y nes *garabates* tán *daqué* *empinaos* y más *xuntos*). De *xemes* en cuandu nun se *pradiaba* tol *prau* porque nun daba *tiempu*, pero les más de les *veces* *faciase* por ser *bono* que pela *mañana* *enxugara* bien el *terré*n enantes d'*esparder* la yerba. Los *borregos* *abriense* *desque* se *quitare* la *ruciada* y al *cabu'l* día *volvía* *dase-y* a la yerba una o dos *vueltes* enantes d'*embalagalo*.

El día que se *curaba* la yerba nun se *llevaba* pa la *tenada*, *faciense* *bálagos* —*montones* de yerba más *grandes* que los *borregos* y *zarrando* en forma *picu* pa que nun se moyara—. Yera *bono* *tenelo* *dalgún* día *embalagao* pa que tuviera *daqué* más *aposentao* pa *llueu* *metelo* na *tenada* o *facer* la *parva*. Tamién yera *bono* *facer* los *bálagos* cuandu la yerba taba *tovía* *calecío*.

Al *cabu* d'*ún* o dos *díes* *llevábase* nel *carru* pa *xunta* *casa*. Al *carru* *poniense-y* *les parigüeles* —*enanchamientu* del *carru* pela *parte* d'*alantre*, *enriba'l*

piértigu— pa que fixere más carga; tamién se ponien unos palos a la parte atrás —*les raberes*— pa facer más llargu'l carru. Pa cargalu primero echábase la yerba nes parigüeles y los rapacinos xubien a *calcalo* bien. Llueu echábase na parte de atrás de *la caxa* y enriba les raberes pa que éstos nun se movieren. *Pisábase* bien la yerba y asitiábase pa que nun baltalara y diba enllenándose *la caxa* d'atrás alantre —incluyendo la rabera— y cuandu taba igüao coles parigüeles cargábase enteru.

Desque taba fechu, atábase'l carru; los cordeles de *vara* diben de tras alantre: ún pel mediu —que s'ataba atrás na *argolla'l carru* y alantre nel *pértigu*—, y otru a cada llau, ataos nos *tornos*. Los cordeles *de vuelta* atábense tamién a los *tornos* y diben de llau a llau del carru. Delles vegaes los carros cargábense con mucha yerba y yeren mui altos, llamándose entós a los cordeles *de vuelta*, mui llargos, *de vuelta y media*. P'atar estos cordeles yeren precisos tres paisanos que tiraren d'ellos y los amarraren bien pa que la yerba nun se ximegara.

Si'l carru nun llevaba muncha yerba xunciábase una parexa vaques namás, pero yera corriente poner una *gabita* —otra parexa— y fasta dos y tres, ataes al xugu de la primera cuandu había que xubir per un camín mui cuestu. Tamién *s'echaba gabita* detrás del carru cuandu diben pa baxo, pa que les vaques aguantaren d'él.

Si los bálagos taben a la vera la tenada, nun facía falta encarrar la yerba, *arrastrábase* hasta la vera *la parva*: atábase un cordel alredu del *culo'l bálagu* y ésti al xugu les vaques pa que lu arrastraren. Pa que'l cordel nun se metiera debaxu'l bálagu y se saliera, poníense les pales de dientes col mangu pa baxu meties ente'l cordel y la yerba y asina *arrastrábase* bien tol bálagu, aunque había que curiar que les pales nun cayeren, teniéndose per elles tol camín. Esto tamién se facía nos praos pa xuntar la yerba alredu del carru.

Della yerba metíase na tenada; dende'l carru tirábase a la entrada y d'ellí pa dientru, onde otra xente lo espardía y los rapacinos lo calcaben bien. Dende la tenada tirábase pa la cuadra —que taba nel pisu d'abaxu— per *la trapa*. En munches cases nun teníen sitiü abondu pa meter tola yerba y faciéndose *parves* nun prau a la vera casa y la cuadra pa que la yerba nun tuviera lloñe del sitiü onde se teníen les vaques.

Pa facer la parva llancábase un palu grande na tierra y faciase una *parafita* con maderos y piedres pa que la yerba nun posare de frente nel suelu y nun garrara homedancia. Enriba la parafita poníase dalgo yerba pa facer'l culu de la parva, echando cuenta de lo grande que se precisaba qu'ésti fuera según la yerba qu'había; diba poniéndose a *palaes* axeitándolo bien enantes d'echales enriba pa que nun tuvieren la yerba enguedeyao, s'asentare bien y la parva se fixera curiosa. Desque se faía'l culu, un paisanu xubíase a la parva pa dir asitiando les palaes y repartiéndoles según se necesitara; tamién lo pisaba pa que quedara bien igüao. Les palaes diben poniéndose unes al llau d'otres y daqué enriba la d'antes de mou que se foren aguantando unes a otres y nun baltieren, asina diben mangando la yerba alrodiu la parva. Nesti llabor usábase *la pala de tres dientes* —el diente del mediu taba levantáu pa coyer meyor la yerba y que nun cayera al echalo enriba—; el paisanu d'embaxu echaba la palada y el d'arriba afitábala cola pala y asitiábala onde fixera más falta.

Ente los dos, el que taba arriba y el que-y echaba la yerba, diben faciendo la parva, asitiando les palaes más o menos dientru y pisándoles bien alredu del palu pa que llueu nun calistrara l'agua. Cuandu diba menguando la yerba, entamaben a *zarrar la parva*: les palaes poniense más averaes al palu pa dir zarrándola y faciéndoy forma picu pa que l'agua esniadare pel iviernu. Cuandu la parva ya taba bien pa riba, facía falta usar una pala con

un mangu más llargu p'algamar hasta onde fixera falta y delles veces emplegábase una escalera pa echar la yerba enriba.

Cuandu se zarraba la parva faciase una *rodiella* pa ponela alrededor del palu, na parte riba, pa que nun pasara l'agua. Pa facer *la rodiella* garrábase un poco yerba na parte baxo *la parva* y diba enrobellándose hasta facer un tripu yerba. Delles vegaes poniense dos o tres rodielles y mangábase un plásticu pal agua.

La yerba de *les parves* usábase pel iviernu pa da-yos de comer a les vaques; con un *ganchu de fierru esmesábase* por ello fasta facer una palada pa dir echándo-yos a les vaques.

Nos meses que pasaben más tiempu na cuadra porque escurecía más ceu, tamien se-yos echaba d'él *campo* que se segaba cada ún o dos díes en dalgún praducu a la vera casa. Llevábase nun *cestu* y espardíase pa que nun tuviera calecío cuandu se-y echaba a les vaques.

Esti yera, de un mou mui xeneral, el procesu de los trabayos rellacionaos colos praos y la yerba nos pueblos averaos a Uviéu, que nun s'estrema mayormente del lleváu alantre n'otros llugares d'Asturies en cuantes al llabor que nellos se facía, pero ensin la importancia que teníen dientru de la so economía porque en delles partes —na montaña por exemplu— dedicábase-yos munchu más tiempu porque yeren meyores terrenos pa echalos al ganáu qu'al pan y facía falta tener más yerba pa que les vaques pasaren l'iviernu.